

БЕЗПЛІДНІСТЬ ЯК НАСЛІДОК НЕЗАКОННО ПРОВЕДЕНОГО АБОРТУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Павленко І.В.

*аспірантка кафедри теорії держави
і права НТУУ «КПІ»*

В даній статті розглядається питання про медичну і юридичну обґрунтованість безплідності в статті 134 Кримінального кодексу України. Автором піднято питання про причини жіночої безплідності взагалі і її співвідношення з незаконно проведеними абортими. При написанні статті було використано думки фахівців в сфері медицини, приведено приклади з судової практики. Автором обґрунтовується положення про доцільність виключення безплідності із числа наслідків у статті 134 Кримінального кодексу України.

В данной статье рассматривается вопрос о медицинской и юридической обоснованности бесплодия в статье 134 Уголовного кодекса Украины. Автором затронут вопрос о причинах женского бесплодия вообще и его соотношение с незаконно произведенными абортими. При написании статьи были использованы мнения специалистов в сфере медицины, приведены примеры из судебной практики. Автором обосновывается положение о целесообразности исключения бесплодия из числа последствий в статье 134 Уголовного кодекса Украины.

In this article is examined a question about medical and legal validity of sterileness in the article 134 of the Criminal code of Ukraine. An author is affect a question about reasons of womanish sterileness in general and its correlation with the illegally conducted abortions. For writing of the article were used opinions of specialists in the sphere of medicine, examples are resulted from judicial practice. It is set that diagnostics of etymology of reasons of sterileness is a difficult process which sometimes can last years. Therefore an author is ground position about expedience of exception of sterileness from the number of consequences in the article 134 of the Criminal code of Ukraine.

Ключові слова: незаконний аборт, кримінальна відповідальність, безплідність.

Актуальність теми дослідження. Злочини з матеріальними складами – це такі, які об'єктивної сторони яких закон вимагає встановлення не тільки діяння, але й настання певних суспільно-небезпечних наслідків. Ці наслідки, по-перше, повинні знаходитись в прямому причинному зв'язку з самим діянням, по-друге, бути адекватними та відповідними суспільно-небезпечному діянню. Безплідність передбачена як один із наслідків в ст. 134 КК України. Статистичних даних, які б свідчили яка кількість абортів взагалі, і незаконних, зокрема, тягне безплідність, немає. Тому, **метою статті** - з'ясувати медичну і юридичну обґрунтованість безплідності як наслідку у ст. 134 КК України.

Стан наукової розробки. Питання про незаконний аборт у своїх роботах розглядали такі вчені як М.Д. Шаргородський [1, 412-456], І.І. Горелік [2, 78-98], М.І. Загородніков [3, 120-139], В.О. Глушков [4, 111-120] та ін. Зауважимо, що «безплідність» як наслідок при незаконному аборті з'явився відносно недавно, а саме у чинному КК України. Тому в роботах названих авторів дослідження із заявленої теми відсутні. На сучасному етапі розвитку науки кримінального права наукові розробки з питання незаконного абортів належать К.О. Черевку [5, 1-20] та Г.В. Чеботарьовій [6, 198-348]. Однак, саме наслідки незаконного абортів в роботах вказаних авторів розглядаються побіжно.

Виклад основного матеріалу. Злочин, відповідальність за який передбачена в ч.2 ст. 134 КК України, сконструйований як матеріальний. Тобто злочин визнається закінченим з моменту настання суспільно-небезпечних наслідків. Наслідки, які вказані у ч.2 ст. 134 КК України – це тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої. В нашій статті розглянемо один із вказаних наслідків, а саме – безплідність. Як вище вже вказано, в КК УСРР 1922 та 1927 р.р. наслідок, який передбачався в кваліфікованих складах незаконного абортів – це лише смерть потерпілої. В КК УРСР 1960 р. ця позиція була доповнена наслідком у вигляді тривалого розладу здоров'я. І в КК України 2001 р. в кваліфікованому складі незаконного проведення абортів передбачено три можливі суспільно-небезпечні наслідки.

Розглядаючи означену тему дослідження і не будучи фахівцями в сфері медицини (внаслідок відсутності медичної освіти), ми, безумовно, звернемося до медичної літератури. Насамперед, щодо з'ясування категорії «безплідність».

Так, в «Большой медицинской энциклопедии» визначається, що «безплідність – це нездатність до відтворення потомства» [7, 51]. Автори підручника «Гинекология» виділяють наступні причини жіночого безпліддя:

- «психогенні фактори;

- порушення овуляції (ендокринне безпліддя) (35-40%);
- трубчасто-перитонеальний фактор (20-30%);
- різноманітні гінекологічні захворювання (15-25%);
- імунологічні причини (2%).

У 48% безплідних жінок, - констатують далі автори, - виявляють одну причину безпліддя, в інших – поєднання двох та більше» [8, 403,405].

В акушерстві розрізняють ранні наслідки проведення абортів, тобто такі, які розвиваються під час абортів і/або відразу після його проведення, і пізні, тобто такі, які проявляються через деякий час, іноді навіть через роки після операції. Так, М.В. Майоров у своїй статті «Гормональна реабілітація після абортів» вказує, що «до ранніх ускладнень абортів належать: затримка частин плідного яйця, істміко-цервікальна недостатність, порушення менструального циклу, перфорація матки та інші. До пізніх ускладнень проведеного абортів належать різні порушення менструальної функції: олігоменорея, мено- і метрорагії. Причинами таких станів є, як правило, нейроендокринні порушення центрального генезу, аменорея, що виникає внаслідок порушення регенераторної здатності ендометрію (при перериванні вагітності з використанням кюретки, видаляється не тільки плідне яйце, але й пошкоджується базальний шар не тільки ендометрію, але й міометрію), з наступним пригніченням функції яєчників, а також розвиток спайочного процесу в області внутрішнього отвору цервікального каналу внаслідок його механічної травматизації. До віддалених наслідків проведеного абортів належать: можливе вторинне безпліддя, виникнення трубної вагітності, викидні, мимовільні аборти (невинищення вагітності, ендометриоз, формування в порожнині матки децидуального поліпу та інше)» [9, електронний ресурс].

Безплідність - це не самостійне захворювання, це симптомокомплекс різноманітних захворювань організму, а тому його діагностика, а, тим паче, лікування є величезною задачею [10, електронний ресурс].

Ми вважаємо, що, позиція законодавця, який передбачив такий наслідок як безплідність в ч. 2 ст. 134 КК України, є поспішною і непослідовною. В підтвердження сказаного пояснимо нашу позицію: по-перше, проведення судово-медичної експертизи з приводу настання безплідності не передбачено ані Правилами проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи, затвердженими Наказом МОЗ від 17.01.1995 р. №6 [11, електронний ресурс] (1. далі в тексті – Правила; 2. це основний документ, який застосовується при розгляді кримінальних справ з приводу статевих станів – авт. І.П.), ані будь-якими іншими нормативно-правовими актами. Так, відповідно до п. 2.8.1 вказаних Правил при проведенні експертизи незаконно проведеного абортів, серед інших питань, має бути з'ясовано - якої шкоди завдав аборт обстежуваній. На нашу думку, це достатньо загальна фраза, яка може стосуватись питання щодо встановлення конкретно безплідності, а може і не стосуватись. Це, власне, означає, що встановлення безплідності при незаконному проведенні абортів, не є обов'язковим для слідчих органів при розгляді кримінальної справи. По-друге, оскільки встановлення безплідності не є нормативним зобов'язанням для слідчих органів, то відповідно, витрати на проведення цієї експертизи покладаються на потерпілу особу. На практиці - жінка, яка перенесла незаконне переривання вагітності навряд чи буде проходити таку процедуру, оскільки погоджуючись на незаконний аборт, вона, відповідно, намагалась приховати цей факт і, надалі, ще й платити за проведення експертизи на предмет встановлення безплідності, яку призвів аборт, не буде. По-третє, навіть, якщо потерпіла особа сама виявить бажання провести таку експертизу, то між самим встановленням безплідності і незаконним абортів, який її спричинив, повинен пройти певний проміжок часу. Цей час потрібен для діагностики та виявлення конкретних причин.

На питання безплідності як наслідку незаконного проведення абортів була звернена увага і окремих вчених-юристів. Так, М.І. Хавронюк зазначає: «правильно те, що на відміну від ст. 134 КК України, у КК Росії відповідальність за цей злочин не обтяжується наслідком у виді безплідності потерпілої. Дійсно, такий наслідок може бути встановлений лише після спливу значного часу, а стосовно особи, яка не досягла статевої зрілості, - тільки після її досягнення, а тому довести причинний зв'язок між діянням і вказаним наслідком часто буває неможливим» [12, 891].

Позиція М.І. Хавронюка загалом є конструктивною, однак викликає зауваження стосовно положення про особу, яка не досягла статевої зрілості. Так, відповідно до п. 2.1.2. Правил, під станом статевої зрілості слід розуміти закінчення формування жіночого організму, коли статеве життя, запліднення, вагітність, пологи та годування дитини є нормальною функцією і не призводять до розладу здоров'я [11, електронний ресурс]. Використовуючи діалектичний закон заперечення заперечення, ми можемо стверджувати, що недосягнення статевої зрілості виключає можливість запліднення, вагітності і т.д. Відтак виникає слушне запитання:

як такій особі можна провести аборт взагалі, і незаконний, зокрема? Безперечно – ніяк. Крім того, якщо припустити наявність вагітності та її незаконне переривання у особи віком 14-18 років (експертиза щодо досягнення статевої зрілості проводиться саме у такої вікової категорії осіб), то ми повинні диференціювати два проміжки часу: 1) з моменту запліднення і до проведення незаконного аборт; 2) після проведення незаконного аборт. Головне, на що потрібно звернути увагу – це перший означений проміжок часу. Якщо вказаний проміжок часу характеризувався нормальним перебігом вагітності, то з великою ймовірністю можна спрогнозувати й нормальне подальше виношування вагітності, пологи та годування дитини. Що, в свою чергу, означає досягнення особою статевої зрілості. А отже, твердження М.І. Хавронюка, який ймовірно настання безплідності після незаконного аборт у статево незрілих осіб ставить у залежність від досягнення ними статевої зрілості, виявляється нелогічним.

На підставі викладеного, нами пропонується внести зміни до ч. 2 ст. 134 КК України, а саме, виключити слово «безплідність».

Однак, зауважимо, що, така на перший погляд, логічна і теоретично обґрунтована нами пропозиція йде врозріз з реальними наслідками, що мають місце після незаконного аборт. Мова йде про окремі випадки із судової практики. Так, вироком у кримінальній справі №1-106-09 було встановлено наступне: підсудна, не маючи спеціальної медичної освіти, шляхом введення чужорідного предмету провела потерпілій незаконний механічний аборт, внаслідок чого остання була госпіталізована в обласну клінічну лікарню м. Одеси. Згідно висновку судово-медичної експертизи №76 від 16.04.2009 р. у потерпілої була вагітність, строк якої міг становити 3,5 місяці; штучне переривання вагітності механічним способом у потерпілої знаходиться в прямому причинному зв'язку з введенням чужорідного предмета (пластмасової трубки) в порожнину матки, що потягло за собою видалення матки і втрату продуктивної здатності (здатності до запліднення, зачаття і дітонародження). Суд справедливо кваліфікував дії підсудної за ч. 2 ст. 134 КК України, як незаконне проведення аборт, що потягло безплідність потерпілої [13].

Приводимо ще один приклад. Вироком у кримінальній справі №1-6 від 13.01.2005 р. було встановлено, що підсудна, не маючи спеціальної медичної освіти, знаючи про наявність вагітності у потерпілої, за проханням останньої, ввела в порожнину її матки мильний розчин, в результаті чого відійшли навколоплідні води, однак плід не вийшов. Через 9 годин потерпіла була доставлена в пологове відділення Судацького територіального медичного об'єднання з ознаками, що свідчать про переривання вагітності: відходження навколоплідних вод, відкриття зіву матки, кров'янисті виділення з статевих шляхів, а також об'єктивні ознаки, що вказують на септичний стан хворої: важкий загальний стан, підвищення температури тіла до 38,6°C, рясні гнійні виділення із статевих органів, що вимагало проведення оперативного втручання – видалення матки з плодом і маточними трубами. Відповідно до висновку експерта №3424 від 09.11.2004 р. введення нестерильного мильного розчину в порожнину матки призвело до розвитку запалення стінок матки, каналу шийки матки, а також стінок і тканин плаценти, септичному стану хворої, що є небезпечним для життя станом, яке потребувало оперативного лікування по життєвим показанням. Кримінальний аборт призвів до видалення матки і маточних труб, що викликало втрату до зачаття і дітонародження. Спричиненні потерпілій ушкодження належать до тяжких тілесних ушкоджень, небезпечних для життя в момент заподіяння і таких, що потягли втрату репродуктивної здатності [14].

Формально-логічний метод дослідження наведених прикладів дозволяє зробити нам наступні висновки. Видалення матки (її відсутність) означає безплідність, принаймні – це неможливість самостійно для жінки виносити дитину (відсутність матки в окремих випадках не означає відсутності у жінки «живих» яйцеклітин, які можуть бути використані у програмах донації або сурогатного материнства). Однак, безплідність, в свою чергу, можлива як при наявності такого органу як матка, так і при її відсутності. Безплідність може знаходитись в прямому причинному зв'язку з незаконним аборт, а може бути наслідком розвитку різних захворювань, які не були виявлені (діагностовані) до моменту проведення незаконного аборт. Крім того, настання безплідності в більшості випадків – це віддалений наслідок незаконного аборт, тому виявлення її причин займає місяці або навіть роки.

Відповідно до п. 2.1.7 Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджені МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6, ушкодження, що призвело до переривання вагітності, незалежно від її строку, належить до *тяжких* за умов, що між цим ушкодженням і перериванням вагітності є прямий причинний зв'язок [15, електронний ресурс].

Висновок. На підставі викладеного, вважаємо за доцільне виключити слово «безплідність» в ст. 134 КК України, а випадки, коли в результаті незаконного аборт мало

місце видалення матки та/або інших внутрішніх статевих органів слід розглядати як «тяжкі наслідки».

Література

1. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья / Шаргородский М.Д. - М., Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948. – 511 с.
2. Горелик И.И. Ответственность за поставление в опасность по советскому уголовному праву / Горелик И.И. - Минск, издательство «Высшая школа», 1964. – 193 с.
3. Загородников Н.И. Преступления против здоровья / Н.И.Загородников. – М., изд-во «Юридическая литература», 1969. – 168 с.
4. Глушков В.А. Ответственность за преступления в области здравоохранения / В.А. Глушков. - К., Издательское объединение «Вища школа», 1987. – 200 с.
5. Черевко К.О. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення абортів: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / К.О. Черевко. - Х., 2011. – 20 с.
6. Чеботарьова Г.В. Кримінально-правова охорона правопорядку в сфері медичної діяльності: монографія / Чеботарьова Г.В. – К.: КНТ, 2011. –616с.
7. Большая медицинская энциклопедия/ Под ред. академика Б.В. Петровского, Изд-во «Советская энциклопедия», М., 1981. – с. 51
8. Г.М. Савельева. Гинекология: учебник 3-е изд., перераб. и доп. / Г.М. Савельева, В.Г. Бреусенко. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2007. – 432 с.
9. Гормональная реабилитация после аборта [Электронный ресурс] / Майоров М.В. // Therapia. Украинский медицинский вестник. – 2007. - №5(15). – Режим доступа до журналу: <http://therapia.ua/therapia/2007/05/gormonalnaya-reabilitatsiya-posle-aborta>
- 10.Мединфа. Медицинская энциклопедия. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://medinfa.ru/02/besplodie>
- 11.Правила проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи, затверджені Наказом МОЗ від 17.01.1995 р. №6. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z0253-95>
- 12.Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія / М.І. Хавронюк – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
- 13.Вирок у кримінальній справі №1-106-09 від 12.08.2009 р. // Архів Саратського районного суду Одеської області за 2009 рік
- 14.Вирок у кримінальній справі №1-6 від 13.01.2005 р. // Архів Судацького міського суду Автономної Республіки Крим за 2005 рік
- 15.Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджені Наказом МОЗ України від 17.01.1995 р. № 6. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>